

PAWEŁ PŁATEK

INTERNET W MISJI FORMACYJNEJ KOŚCIOŁA

Internet in the Church formation mission

Kościół od najdawniejszych czasów posłuszny nakazowi Zbawiciela przekazuje narodom Dobrą Nowinę. W historii wspólnota wiernych niejednokrotnie musiała się dostosowywać do znaków czasu, poddawać się ewolucji w postrzeganiu świata. W przestrzeni, która zmienia się pod wpływem człowieka, jego myśli technicznej i idei. W ostatnich czasach oczy ludzi Kościoła zwrócone są na najnowsze sposoby komunikowania. Istotne stało się formowanie odbiorców, treści internetowych oraz używanie sieci jako nowej przestrzeni dialogu z ludźmi XXI wieku.

Niewątpliwie Kościół posiada bogate doświadczenie i wypracował różne materiały dotyczące formowania wiernych. Można również spotkać interesujące opracowania o tematyce pastoralnej (J. Chyła¹, M. Han², M. Robak³, M. Kałużyńska-Tyburska⁴). Jednak wciąż oddziałująca na ludzi sieć wymaga odnowienia refleksji na temat kształtowania człowieka i odpowiedzi Kościoła na współczesne niebezpieczeństwa cywilizacyjne, również w internecie.

¹ Zob. J. Chyła, *Ewangelizacja cyfrowego kontynentu*, „Kultura – Media – Teologia” (2015), nr 2, s. 67-79.

² Zob. M. Han, *(E)wangelizacja i formacja w Kościele*, jezuici.pl/2014/01/ewangelizacja-i-formacja-w-kosciele [dostęp: 14.11.2019].

³ Zob. M. Robak, *E-duszp@sterstwo?*, www.wiez.pl/czasopismo/s,czasopismo_szczegoly,id,39,art,2962 [dostęp: 14.11.2019].

⁴ Zob. M. Kałużyńska-Tyburska, *Formacja integralna człowieka – realizacja głównego celu telewizji internetowej*, „Warszawskie Studia Pastoralne”, rok XII 2017, nr 3 (36), s. 175-187.

Należy zatem postawić pytania: jak współczesny Kościół powinien realizować swoje zadania formacyjne do obecności w medium, jakim jest internet? Dlaczego sieć jest dobrą przestrzenią dialogu? W jakim stopniu Kościół może wejść w tak rewolucyjne i zmienne środowisko, pełne przemocy, z trwałym i jasnym przesłaniem o Chrystusie? Głównym celem artykułu będzie ukazanie, zawierających wskazania Magisterium Kościoła, programów formacyjnych dla dzieci, młodzieży, rodziny i osób w podeszłym wieku, mających za zadanie ich przygotowanie do odpowiedzialnego korzystania z internetu.

Artykuł zostanie podzielony na trzy części. W części pierwszej zostaną ukazane zagadnienia związane z obecnym pojmowaniem internetu. Będzie zaprezentowane pojęcie formacji oraz sposób rozumienia mediów przez Kościół i motywy nazywania ich masowymi środkami komunikacji. Ukazane się także podstawowe wskazania dla programów formacyjnych dotyczące korzystania z mediów. Autor sięgnie do dekretu Soboru Watykańskiego II o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica*, jak też do dokumentów Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu *Kościół a Internet* i *Etyka w Internecie*. W części drugiej ukazane zostaną problemy współczesnego człowieka obecnego w sieci, jak i propozycje Kościoła dotyczące odpowiadania na nie w kontekście programów formacyjnych. Ostatnia część artykułu będzie zawierała propozycje programów formacyjnych dla wybranych grup.

Kościół obecnych czasów musi nauczyć się postrzegania zagrożeń i szans w drodze do kształtowania nowych pokoleń wiernych, szczególnie w internecie. Jest to przecież medium, które niejako wykracza poza ramy ograniczające prasę, radio czy telewizję. To droga do dialogu, formowania wszystkich twórców w sieci do odpowiedzialności za wybory i myśli współczesnego pokolenia. Dlatego Kościół jest zobowiązany do włączenia się w formację właśnie tam, gdzie człowiek nie dostrzega zagrożeń i nie odczuwa współodpowiedzialności za innych.

1. Specyfika środków społecznego przekazu a misja formacyjna Kościoła

Powstaje pytanie, jak należy rozumieć termin „formacja” i jakie może on mieć znaczenie w perspektywie chrześcijanina. *Forma* (łac.) to słowo, które może oznaczać nie tylko kształt, ale jest również wyrażeniem określającym postać, piękność, wygląd zewnętrzny⁵. W tym prostym zwrocie zawarta jest natura kształtowania – budować tak, aby było to piękne, stawało się świadectwem na zewnątrz, dla innych. Biorąc jednak pod uwagę chrześcijański aspekt tego zagadnienia, warto zwrócić uwagę na propozycję ks. A. Kicińskiego, który rozumie chrześcijańską formację „jako permanentny proces osobistego dojrzewania [i] oznacza zespół postaw określających zarówno relację człowieka bezpośrednio do Boga, jak i charakter jego odniesień do świata, ludzi i rzeczy ściśle związanych ze stosunkiem do Boga”⁶. Definicja ta ma wymiar i charakter duchowy. Wskazuje ona na cechę kształtowania nie tylko ludzi i zewnętrzną z nimi interakcję, ale również na osobową odpowiedź Bogu na powszechne powołanie do świętości. Jest ono w swoim znaczeniu ukierunkowane na dobro dla innych.

Aby zrozumieć szczególne posłannictwo chrześcijan do formowania w środkach społecznego przekazu, potrzebna jest refleksja nad źródłem ich powołania. Sobór Watykański II w dekrecie o środkach społecznego przekazu stwierdził: „Ponieważ Kościół katolicki ustanowiony został przez Chrystusa Pana, aby wszystkim ludziom nieść zbawienie, i wobec tego przynaglany jest koniecznością przepowiadania Ewangelii, przeto uważa on za swój obowiązek głosić orędzie zbawienia również przy pomocy środków przekazu społecznego oraz uczyć ludzi właściwego korzystania z nich”⁷. Realizacja posłannictwa

⁵ K. Kumanicki, *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 2002, s. 186.

⁶ A. Kiciński, *Formacja młodych w nauczaniu Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Polski*, https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/ak_jp2_mlodziezy.html [dostęp: 28.09.2019].

⁷ Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica*, Poznań 2002, nr 3.

Kościół jest zatem najważniejszą przyczyną obecności wspólnoty wiernych w mediach. To posłannictwo samego Jezusa zwraca się do natury każdego ochrzczonego, aby miał w sobie moc i siłę do stawiania czoła przeciwnościom i trudom znoszonym dla Ewangelii.

Sobór Watykański II w przywoływanym dekreście zauważył, że dzięki technice medialnej człowiek stworzył narzędzia, „które z natury swej zdolne są osiągnąć i poruszyć nie tylko jednostki, lecz także całe zbiorowości i całą społeczność ludzką, jak: prasa, kinematografia, radiofonia, telewizja i inne tym podobne. Można je dlatego słusznie nazwać środkami przekazu społecznego”⁸. Dokument wyjaśnił, że technologie medialne swoim zakresem mogą docierać do szerokiego kręgu odbiorców. Odpowiadają nie tylko za przestrzeń informacji, ale także za siłę przekazu, która kształtuje osobę, grupy oraz społeczeństwo⁹.

Przekazywanie komunikatów i informacji to zadanie posiadające priorytet w świecie mediów. Kościół jednak ostrzega, aby budując taki przekaz, a zatem też poniekąd odbiorców, zawsze mieć na uwadze cel danej informacji, osoby, do których jest kierowana, a także czas i miejsce. Chrześcijanie to ludzie, którzy w tym działaniu kierują się imperatywem sumienia, aby Kościół współtworzyć i czynić jasnym znakiem i ostoją gasnącej w dzisiejszych czasach obiektywnej moralności¹⁰.

Aby formacja poprzez media mogła przynosić owoce, każda instytucja, która przyjmuje na siebie brzemię budowania dla Chrystusa, musi przyjąć podstawowe założenia:

- posiadanie odpowiedniego programu wartościowych treści przekazywanych szczególnie młodzieży, która kształtuje swój świat wartości;
- komunikaty muszą brać pod uwagę wiek każdej grupy odbiorców;

⁸ Tamże, nr 1.

⁹ Tamże.

¹⁰ Por. tamże, nr 4-5.

- same media muszą wziąć pod uwagę odpowiednią organizację, która usprawni proces przygotowywania materiałów;
- kwestią kluczową jest również przygotowanie dziennikarzy i ludzi mediów do odpowiedzialnego tworzenia treści w duchu chrześcijańskiej moralności; szczególnie instytucje kościelne zobowiązane są do kształcenia w tej dziedzinie;
- dbałość o jakość i funkcjonowanie redakcji danych mediów, aby reprezentowały odpowiedni poziom techniczny¹¹.

Dzięki rozwojowi techniki oraz nowym usprawnieniom w komunikacji świat mediów stworzył nową formę przekazu informacji i dzielenia się wiedzą. Powstanie Internetu zmieniło rozumienie pojęcia przestrzeni i istnienia informacji w czasie. To ta sieć globalnej wymiany danych umożliwiła porozumiewanie się między ludźmi na całym świecie. Owo medium dało szansę ubogim do tego, aby mieli dostęp do wiedzy, przybliżyło ludzkość do głębszego poznawania kultur i języków. Internet stał się środkiem komunikacji dla każdego, kto włączył swój komputer do globalnej sieci. Umożliwił również Kościołowi niezwykle skutecznie docierać z Ewangelią do ludzi, którzy utracili łączność z wiarą lub nie mieli możliwości jej poznania.

Pod koniec XX wieku Internet szybko zdobył nowych użytkowników, ukazując inną rzeczywistość, perspektywę opartą na komputerach i ich możliwościach. Kościół widząc przemiany kulturowe i społeczne, odpowiedział w sposób szczególny na rozwój tego medium. W 2002 roku Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu wydała dwa dokumenty: „Kościół a internet” oraz „Etyka w internecie”, które stały się szczególnym drogowskazem dla wszystkich działań formacyjnych, jakie na przestrzeni lat podejmował Kościół w tym medium¹².

Internet, podobnie jak pozostałe media, jest darem od Boga. Jego głęboki wpływ na współczesnych ma swoje odzwierciedlenie

¹¹ Por. tamże, nr 13-22.

¹² Por. K. Czuba, *Katolickie podstawy etyki dziennikarskiej*, Toruń 2007, s. 253-260.

w kulturze, ekonomii, świecie wartości, a nawet w polityce¹³. Dlatego też Kościół przyjął założenie, iż może poprzez to medium zachęcić ludzi dobrej woli do tego, aby włożyli swój wkład w rozwój rodzaju ludzkiego. Chce też uczestniczyć w dialogu poprzez to medium tak, aby stać się realnym wsparciem i usuwać przeszkody niszczące człowieka i jego świat wartości¹⁴. Internet umożliwia „ludziom bezpośredni i natychmiastowy dostęp do ważnych zasobów religijnych i duchowych – wspaniałych bibliotek i muzeów oraz miejsc kultu, dokumentów i nauczania Magisterium, pism Ojców i Doktorów Kościoła oraz duchowej mądrości wieków”¹⁵. Jeśli społeczność wiernych pragnie skutecznie wypełniać posłannictwo Jezusa, musi poznać to medium i zacząć posługiwać się jego systemem komunikacji.

Istotna jest także obustronna forma porozumiewania się, jaką umożliwia sieć. Jest to nowość w stosunku do starych mediów, w których istniał jasny podział na nadawców i odbiorców. Wspólnota wiernych może teraz przemawiać do siebie i do świata, stając się nadawcą i odbiorcą treści¹⁶.

Niezwykle istotne są także wskazania etyczne związane z cyberprzestrzenią. Sieć staje się w dużym stopniu „narzędziem wyzysku, manipulacji, dominacji i niszczenia”¹⁷. Powodem, dla którego to medium jest elementem wymagającym refleksji moralnej, są jego cechy. Sieć w sposób błyskawiczny przesyła informacje, dzieli i łączy użytkowników przez ich poglądy, a także kształci i deprawuje.

Mówiąc o przestrzeni internetu, można stwierdzić, że chociaż ogranicza go dostęp do liczby nowych komputerów, już teraz jest on osiągalny na całym świecie dzięki satelitom. Efektem takiego rozwiązania technicznego jest brak centralnej kontroli. Sieć nie ma konkretnego budynku, z którego może być kontrolowana, to użytkownicy

¹³ Zob. Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a internet*, Watykan 2002, nr 1-2.

¹⁴ Por. tamże, nr 3-4.

¹⁵ Por. tamże, nr 5.

¹⁶ Tamże, nr 6.

¹⁷ Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w internecie*, Watykan 2002, nr 1.

są jego twórcami. Tworzą przekaz często bez nadzoru, uczestniczą w dyskusjach i w realnym kształtowaniu poglądów innych. Mami ona iluzję anonimowości i pozwala odgrywać role, eksperymentować z własną płciowością, wykorzystywać innych dla swojej rozrywki, głosić powszechną wolność bez ram etycznych, a nawet cyberareną dla konfliktów międzynarodowych¹⁸.

Jak zatem w tak intensywnej rzeczywistości może odnaleźć się katolik? Kościół, dostrzegając zagrożenia i dobro płynące z najnowszych zdobyczy techniki, ostrzega wiernych przed nowymi niebezpieczeństwami, dając również światło nadziei w pozytywnych aspektach.

2. Kościół a problemy człowieka w sieci

Kwestią kluczową jest miejsce Ewangelii w świecie wszechobecnej komunikacji. Wszyscy wierni powołani są do dawania świadectwa, nawet w miejscach, które Boga nie znają lub tam, gdzie Go odrzucono. Szczególnego znaczenia nabiera to w perspektywie globalnego systemu komunikacji. Efektem tego jest kreowanie i propagowanie jednolitej, uniwersalnej kultury i przekazu. Wydarzenia na świecie często poddaje się selekcji tak, aby odpowiadały linii danych wiadomości. Obok tego niebezpiecznego zjawiska pojawia się również dążenie do swobody pojmowania wartości w świecie. W takiej perspektywie chrześcijaństwo występuje przeciw postmodernistycznym formom przekazywania informacji, które zakładają brak istnienia absolutnej, jednej prawdy. Ta prawda nie jest już aż tak istotna, bo zaczyna liczyć się wiadomość i jej przekazanie. Internet zdaje się w tym miejscu być bardziej otwarty na poznanie prawdy, przykładem są różnego rodzaju inicjatywy podejmowane przez Kościół, a więc: msze św. transmitowane w sieci czy choćby możliwość adoracji Najświętszego Sakramentu¹⁹. Jan Paweł II przestrzegał również osoby

¹⁸ Por. tamże, nr 7 i 9; por. Z. Hanas, *Internet w duszpasterstwie*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 318-319.

¹⁹ Mowa tutaj o transmisjach z kościoła siostr Kларыsek od Wieczystej Adoracji w Słupsku i z kaplicy Domu Miłosierdzia Bożego w Koszalinie, zob. <https://www.adoracja.net> [dostęp: 13.11.2019].

zaangażowane w pracę dla mediów, aby wystrzegają się wszelkich przejawów hedonizmu, materializmu i konsumpcjonizmu²⁰.

Patrząc na specyfikę internetu, jawi się ona jako antyczne, rzymskie forum, „jako miejsce otwarte dla szerokiego ogółu obywateli, gdzie podejmowano decyzje dotyczące polityki i interesów oraz wypełniano obowiązki religijne. Było to miejsce, w którym toczyło się życie społeczne miasta i gdzie na światło dzienne wychodziły najlepsze i najgorsze strony natury ludzkiej”²¹. Bez wątplenia tym dzisiejszym forum jest internet. Cyberprzestrzeń nie tylko przekazuje treści, obraz, dźwięk, ale jest także miejscem spotkań, wymiany myśli, poglądów i idei. Dlatego Kościół postrzega to narzędzie jako nowy i pozytywny nośnik Dobrej Nowiny. Jest to szczególnie ważne w perspektywie młodzieży, która niejako żyje w sieci. Ponieważ ona stała się ich oknem na świat, to posłannictwo Chrystusa właśnie tam może trafić do młodych po raz pierwszy. Zadaniem programów formacyjnych jest zatem takie ukierunkowanie działań, które swój początek będą miały w świecie wirtualnym, a jednocześnie przeniosą odbiorcę na grunt spotkania w świecie rzeczywistym. Takie rozwiązanie jest dobre również w sytuacjach, gdzie chrześcijaństwo pozostaje w mniejszości lub jest spychane na margines. Wtedy sieć jest jedyną metodą dotarcia do ludzi, oni zaś mają nieograniczony dostęp do dokumentów Kościoła²².

Trzeba jednak podkreślić, że sieć nie jest nośnikiem wartości, a informacji. Ludzie mogą posługiwać się tym narzędziem jako przekąznikiem. Zagrożeniem jest tutaj także łatwość dostępu do wiadomości. Użytkownicy w prosty sposób pozyskują dane i niejako

²⁰ Jan Paweł II, *Rozgłaszajcie to na dachach: Ewangelia w epoce globalnej komunikacji*, Orędzie na 35. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/232,35-sdssp-jan-pawel-ii-2001> [dostęp: 22.10.2019].

²¹ Jan Paweł II, *Internet: nowe forum głoszenia Ewangelii*, Orędzie na 36. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/231,36-sdssp-jan-pawel-ii-2002> [dostęp: 22.10.2019].

²² Zob. Jan Paweł II, *Internet: nowe forum głoszenia Ewangelii*, Orędzie na 36. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/231,36-sdssp-jan-pawel-ii-2002> [dostęp: 22.10.2019].

stają się „odporni” na głębszą analizę znaczenia informacji. Stają się konsumentami masowego przekazu. W tej perspektywie przekaz ewangeliczny może być zepchnięty do roli krótkiej wiadomości. Stąd ważnym elementem formacji powinien być wielowymiarowy przekaz, oparty nie tylko na przykładzie z życia, ale również dotyczący perspektywy filmu, dźwięku i spotkania. To spotkanie nie może tylko opierać się na wirtualnej relacji, ponieważ formowanie potrzebuje świadectwa²³.

Szczególną rolę w kształtowaniu przyszłych pokoleń mają kapłani. Internet daje im możliwość nawiązania kontaktu i dialogu ze wszystkimi ludźmi gotowymi wysłuchać przesłania Chrystusa. Niejako obowiązek do tego działania wymusza samo posłannictwo kapłańskie, a więc niesienie Słowa światu. Księża powinni brać czynny udział w procesie wymiany myśli w sieci, ale muszą wystrzegać się złudnej chęci zaistnienia czy też traktowania internetu jako punktu do zdobycia. Obecnie technika pozwala im na korzystanie z różnych przekazników treści, jak film czy zdjęcie. Wielkim zadaniem dla współczesnego Kościoła jest zatem kształcenie kapłanów do używania nowych mediów i poznawania języków, aby księża w sieci byli zrozumiani²⁴. Przykładem tego typu działań jest blog prowadzony przez bpa E. Dajczaka²⁵, który porusza szeroką tematykę z zakresu wiary, kierowaną do dużego grona odbiorców. Jest to również dobry przykład dla młodych kapłanów, poszukujących dróg do wiernych.

Współczesne sposoby formacji muszą wziąć pod uwagę również specyfikę życia w erze mediów cyfrowych²⁶. Internet zmienił rozumienie i sposób odbioru informacji. Przekształceniu uległa też kultura, która stała się bardziej dostępna, a jednocześnie dochodzi

²³ Tamże.

²⁴ Zob. Benedykt XVI, *Milczenie i słowo drogą ewangelizacji*, Orędzie na 46. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/221,46-sdssp-benedykt-xvi-2012> [dostęp: 22.10.2019].

²⁵ Zob. E. Dajczak, *Blog bez piuski*, <https://dobremedia.org/vod/itemlist/category/2-blog-bez-piuski-bp-edward-dajczak?start=0> [dostęp: 22.11.2019] oraz kanał *Dobre Media Nowej Ewangelizacji* [dostęp: 22.11.2019].

²⁶ S. Meetschen, *Cyfrowa duchowość*, Warszawa 2013, s. 25-78.

do zmieszania jej różnych przejawów. Sieć może w tej perspektywie zachować swój pozytywny aspekt tylko, jeśli będzie ukazywała człowieka w jego całościowym sensie. Należy wystrzegać się podejścia: producent – konsument informacji, co prowadzi do zobojętnienia na przekaz. Także media społecznościowe, pomimo tworzenia nowych relacji, stają się często zamiennikiem rzeczywistych relacji, tworzą świat równoległy. Dlatego podstawą formacji jest podkreślanie osobistego kontaktu z ludźmi w świecie rzeczywistym. Należy podkreślać, że więź i prawdziwy dialog mogą zaistnieć w osobowym kontakcie²⁷.

Formacja w internecie to także gotowość do otwarcia się na młodzię. Nowe formy komunikowania zmieniają młodych ludzi. Sieć jest też niejako naturalnym środowiskiem, w którym oni dorastają. Również fakt, że cyberprzestrzeń jest dostępna w telefonach komórkowych, powoduje przeniesienie ciężaru uwagi ze świata realnego na cybernetyczny. Sprzyja to rozwijaniu nowej komunikacji i nowej kultury. Jak już zostało wspomniane wyżej, daje to praktycznie nieograniczony dostęp do materiałów, a nawet współpracy w grupach, których członkowie oddaleni są od siebie w dużej odległości. Przez to człowiek może przekroczyć samego siebie, pojąć, że stawianie sobie nowych wyzwań przy użyciu narzędzi może go ubogacić. W tym kontekście Kościół szczególny nacisk musi wywierać na jakość kontaktu. Nie może on być powierzchowny, zwyczajowy. Młodzi ludzie muszą być także przygotowani na kontakt i dialog z innymi kulturami. Nade wszystko zaś trzeba uchronić młodzież przed fałszywym rozumieniem przyjaźni online – prawdziwa przyjaźń wymaga, podobnie jak wspomniana wcześniej formacja – osobowego kontaktu, a ponadto ofiarowania bezwarunkowego daru przyjacielskiej miłości do drugiego człowieka. Młodzi katolicy mają szczególne zadanie w świecie współczesnym. Posiadając już wiedzę o cyberprzestrzeni, powinni

²⁷ Benedykt XVI, *Prawda, przepowiadanie i autentyczność życia w erze cyfrowej*, Orędzie na 45. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/222,45-sdssp-benedykt-xvi-2011> [dostęp: 22.10.2019].

stać się przykładem i świadczyć o Ewangelii w sieci²⁸. „Muszą się nauczyć, w jaki sposób dobrze funkcjonować w świecie cyberprzestrzeni, dokonując roztropnych osądów, zgodnie ze zdrowymi kryteriami moralnymi odnośnie do tego, co w niej znajdują i stosować nową technologię dla swego integralnego rozwoju i dla pożytku innych”²⁹.

Portale społecznościowe to specyficzne miejsca na mapie cyberświata. Są to przestrzenie, w których dochodzi do otwartej i nieskrępowanej wymiany informacji, tworzących także specyficzne więzi. Warunkiem zaistnienia takich więzi będzie otwartość na argumenty innych oraz wzajemny szacunek. Formacja w mediach społecznościowych ma więc za zadanie budować grupę, która umożliwi wymianę myśli i nawzajem będzie mogła ubogacać się wewnętrznie. Społecznościowy charakter takiej komunikacji jest niejako wyrazem wewnętrznej potrzeby człowieka do kontaktu z innymi. W tym jednak miejscu trzeba zauważyć, że uczestnictwo w społecznościowych sieciach często budzi potrzebę popularności, wzbudzania na siebie uwagi. Zwłaszcza młodzi ludzie, którzy nie realizują swojego „ja” w świecie rzeczywistym, próbują „zaistnieć” w przestrzeni wirtualnej. Często młodzież postrzega już cyber rzeczywistość jako realną codzienność. Efektem tego jest zrywanie więzi z rodziną, znajomymi, a nawet Kościołem. Trzeba pamiętać, że sieci społecznościowe mogą stać się czynnikiem, który będzie prowadził do rozwoju osoby, nawet jeżeli chodzi tu o poznanie innych kultur czy obyczajów. Należy także zwrócić szczególną uwagę na to, aby jakość przekazu wiary nie wywoływała dysonansu między rzeczywistością a siecią. Przekaz musi mieć taką samą wartość³⁰.

²⁸ Zob. Benedykt XVI, *Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni*, Orędzie na 43. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/224,43-sdssp-benedykt-xvi-2009> [dostęp: 22.10.2019].

²⁹ Papiaska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a internet*, dz. cyt., nr 1-2; 6.

³⁰ Benedykt XVI, *Portale społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przestrzenie dla ewangelizacji*, Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/220,47-sdssp-benedykt-xvi-2013> [dostęp: 22.10.2019].

Papież Franciszek, dostrzegając wartość internetu, ostrzega: „O ile internet stanowi niezwykle możliwość dostępu do wiedzy, to jest również prawdą, że okazał się jednym z miejsc najbardziej narażonych na dezinformację oraz świadome i celowe zniekształcenie faktów i relacji międzypersonalnych, które często przybierają formę kompromitowania”³¹. Sieć jest też przestrzenią manipulacji, kłamstwa i prześladowania słabszych. To świat, w którym ekonomia i polityka rządzą przekazem i niejako wybiórczo promują wygodne wartości. Papież podkreśla, że wspólnota wirtualna może być jednomyślna i może też dawać temu wyraz, jednak będzie miała czysto powierzchowny charakter, ponieważ nie mobilizuje całego człowieka. Innym problemem tej materii jest narcyzm wirtualny, a więc stworzenie własnego, idealnego obrazu wirtualnego, w którym nie ma pomyłek, błędów, wszystko jest idealne, zdjęcia są profesjonalne, a publikowane filmy zawsze zabawne. Odbywa się to jednak kosztem zamknięcia się na prawdę i dobro w realnym świecie, bez stawienia czoła swoim słabościom i problemom *tu i teraz*. Przeciwnym wyrazem takiej postawy są „pustelnicy społecznościowi”, a więc młodzi ludzie, którzy zamiast zawierać kontakty i wchodzić w dialog wirtualny, traktują sieć jako okazję do izolacji, wegetacji w cybernetycznym świecie. Powstaje wtedy zasadniczy problem poznania prawdy, która jest do osiągnięcia w komunii osób – wzorce Miłości Boga do ludzi – kłamstwo natomiast jest samolubne i w pojedynkę może mieć nawet znamiona pozornej prawdy, lecz tworzy tylko iluzję, która przemija³².

Papież Franciszek przekazał jasne wskazania, kiedy sieć społecznościowa jest bogactwem dla człowieka i dla spotkania z innymi. „Jeśli sieć jest używana jako przedłużenie lub jako oczekiwanie na to spotkanie, to wówczas nie zdradza siebie i pozostaje bogactwem dla komunii. Jeśli rodzina korzysta z sieci, aby być bardziej powiązana ze

³¹ Franciszek, *Wszyscy tworzymy jedno (Ef 4, 25). Od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich*, Orędzie na 53. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/214,53-swiatowy-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-franciszek-2019> [dostęp: 22.10.2019].

³² Tamże.

sobą, aby następnie spotkać się przy stole i spojrzeć sobie w oczy, to jest to bogactwo. Jeśli wspólnota kościelna koordynuje swoją działalność poprzez sieć, a następnie wspólnie sprawuje Eucharystię, to jest ona bogactwem. Jeśli sieć jest szansą, by przybliżyć mnie do dziejów i doświadczeń piękna lub cierpienia fizycznie dalekich ode mnie, do wspólnej modlitwy i szukania dobra w ponownym odkryciu tego, co nas łączy, to jest to bogactwo”³³. Papież skupia się tutaj na trzech istotnych elementach: uczestnictwie we wspólnocie, której przedłużeniem jest komunikacja w internecie; rodzinie; czynnym działaniu dla Kościoła partykularnego czy parafialnego.

Istotnym elementem współczesnej sieci pozostaje wciąż fake news – a więc fałszywe wiadomości, które rozprzestrzeniają się w świecie wirtualnym. Szczególnie należy chronić młode pokolenia przed tego typu manipulacją. Powaga niebezpieczeństwa tego zjawiska leży już w jego definicji. Fake news „odnosi się zatem do bezpodstawnej informacji opartej na nieistniejących lub zniekształconych danych i zmierzającej do oszukania, a nawet manipulowania czytelnikiem. Ich rozpowszechnianie może odpowiadać pożądanym celom, wpływać na decyzje polityczne i sprzyjać korzyściom ekonomicznym”³⁴. Przedstawiona definicja ukazuje smutny obraz ludzkiej kreatywności. Człowiek gotowy jest na świadomą manipulację, która przeniesie się na niewinnych odbiorców, stających się również nadawcami, bo to wynika z natury internetu. Dlaczego trudno jest rozpoznać fake news? Wynika to ze specyficznej konstrukcji, aby coś mogło być takim komunikatem, musi być prawdopodobne i skupiać na sobie uwagę. Dlatego właśnie ten typ kłamstwa uchodzi niejako za wirus przenoszony przez każdego, kto nie będzie w stanie podważyć prawdziwości takiej informacji. Kościół będzie musiał poprzez formację w internecie wypracować mechanizmy, dzięki którym użytkownicy

³³ Tamże.

³⁴ Franciszek, *Prawda was wyzwoli* (J 8, 32). *Fake news a dziennikarstwo pokoju*, Orędzie na 52. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/215,52-swiatowy-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-franciszek-2018> [dostęp: 22.10.2019].

będą mogli zdemaskować tego rodzaju kłamstwo. Ważna jest tutaj współpraca z instytucjami prawnymi³⁵. Potrzebne jest również ukazanie narzędzi, które tworzą dezinformacyjny chaos³⁶, a także aktywne uczestnictwo w odbiorze informacji z zaufanych źródeł.

Często rodzić się może przekonanie, że fake news może być czasem pomocne, że może chronić przed złem, ale „żadna dezinformacja nie jest nieszkodliwa; wręcz przeciwnie, ufanie temu, co fałszywe, powoduje szkodliwe następstwa. Nawet pozornie niewielkie zniekształcenie prawdy może mieć groźne skutki”³⁷.

Czy istnieje lek na tego typu kłamstwo? Odpowiedź na to pytanie jest uniwersalna: takim lekarstwem jest prawda. Trzeba jednak wziąć pod uwagę, że owa prawda użyta dla krzywdy czy oczernienia drugiej osoby, to destruktywna trucizna. Jedynym sposobem na rozpoznanie tego co dobre, to obserwacja owoców. Zatem jeżeli prawda jest słuszna, to jej owocem będzie porozumienie, dialog i praca. Ważne jest też ostrzeżenie, jakie papież Franciszek skierował do ludzi mediów. Jest to uniwersalne przesłanie, którym powinni kierować się wszyscy Ci, którzy chcą prowadzić formację w sieci: „W szale wieści i wirze gorących tematów (...) zadaniem jest przypominanie, że w centrum wiadomości nie jest szybkość w nadaniu jej i wpływ na odbiorców, ale na osoby. Informowanie to formowanie - ma ono coś wspólnego z życiem ludzi. Z tego powodu poprawność źródeł i strzeżenie komunikacji są prawdziwymi procesami rozwoju dobra, które rodzą zaufanie i otwierają drogi jedności i pokoju”³⁸.

³⁵ Tamże.

³⁶ Przykładem mogą tutaj być różne gotowe generatory fake news, np.: *Break Your Own News*, <https://breakyourownnews.com> [dostęp 12.11.2019], czy *The Newspaper Clipping Generator*, <https://www.fodey.com/generators/newspaper/snippet.asp> [dostęp: 12.11.2019] i wiele innych.

³⁷ Franciszek, *Prawda was wyzwoli* (J 8, 32). *Fake news a dziennikarstwo pokoju*, Orędzie na 52. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, dz. cyt.

³⁸ Tamże.

3. Propozycje programów formacyjnych użytkowników internetu

Kościół katolicki wypracował istotne wskazania, które mogą pomóc w budowaniu programów formacyjnych dla wszystkich ludzi dobrej woli. Są wśród nich ci, którzy pragną przyczynić się do pokoju na świecie i solidarności międzyludzkiej, mając odwagę pokazywać to, co dobre i złe w rzeczywistym świecie poprzez pryzmat zasad moralnych. Poniżej zostaną przedstawione przykładowe formacyjne programy tematyczne, uwzględniające cztery grupy odbiorców: dzieci, młodzież, starszych i rodziców.

3.1. Formacja dzieci³⁹

Propozycja tego programu przeznaczonego dla rodziców (wychowawców) ukierunkowuje ich na zrozumienie szczególnej funkcji, jaką opiekunowie mają w procesie kształcenia odpowiedzialnego pokolenia. Należy tutaj szczególnie zwrócić uwagę na psychologiczny aspekt dziecięcej percepcji i ciekawości. Postrzeganie rzeczywistości i świata wirtualnego może być w tej kwestii połączone. Dlatego należy szczególnie uczulić dorosłych na aktywne uczestnictwo w „podróżach” dziecka po sieci. Należy im wytłumaczyć, jakie strony zawierają pozytywne treści i do czego może służyć sieć (np. nauka poprzez rozrywkę). W dzisiejszych czasach koniecznym wydaje się również przygotowanie rodziców do bycia pierwszymi nauczycielami wiary.

Ukazywanie dzieciom znaczenia internetu wymaga także przygotowania ich na świat pełen emocji i uczuć. Należy podkreślić, że formowanie do odpowiedzialnego korzystania z sieci musi być podparte przykładem dorosłych. Można uczestniczyć z dzieckiem w czasie surfowania po wcześniej wybranych stronach internetowych i ukazywać jemu przykłady dobrego wykorzystania tego medium. Może ono pomóc również w pierwszych krokach dziecka na drodze

³⁹ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie ochrony i rozwoju dziecka w rodzinie i w społeczeństwie*, Orędzie na 13. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/254,13-sdssp-jan-pawel-ii-1979> [dostęp: 22.10.2019].

do wiary poprzez ilustracje i materiały filmowe w sieci. W tym procesie budowania świadomości dzieci konieczne jest także ukazanie piękną rzeczywistego świata. Zwrócenie szczególnej uwagi na granice między cyberświatem a codziennością (np. poprzez wyznaczenie konkretnych godzin aktywności w sieci)⁴⁰. Ważnym elementem jest również rodzicielska kontrola treści, tak aby uchronić dziecko przed zachowaniami agresywnymi w sieci. Musi ono zdawać sobie sprawę z konieczności zachowania szacunku do rówieśników także w internecie. Dodatkowym zagadnieniem staje się tutaj również problem zaczepiania i prześladowania przez dorosłe osoby. Trzeba wypracować z dzieckiem specjalny odruch zwalczania wszelkich prób prześladowania czy choćby wyłudzenia informacji⁴¹. Dziecko musi zrozumieć, że podstawową funkcją internetu jest wymiana wiadomości. Jest to sieć służąca do zdobywania wiedzy. Dlatego też opiekunowie powinni opracować listę stron, które zawierają odpowiednie treści religijne i edukacyjne tak, aby dziecko mogło odnajdywać i odkrywać nowy świat nauki i rzeczywistość Bożej obecności⁴². Program dla formacji dzieci może nosić tytuł: *Dziecko w cyberświecie*.

3.2. Formacja młodzieży

Okres dojrzewania odgrywa istotną rolę w rozwoju i kształtowaniu ku wierze. Wiek młodzieńczy to nie tylko okres buntu, ale i potrzeby aktywnego uczestnictwa w grupie rówieśników. Ta perspektywa skłania do szczególnej formacji młodzieży. Przede wszystkim należy przedstawić im koncepcję prawdy i porównać z przekazem konkretnej informacji na różnych stronach opiniotwórczych. Młodzież powinna zrozumieć, że prawda w sieci nie jest elementem absolutnym, dlatego należy szczególnie zwracać uwagę na próby tworzenia „prawdy”

⁴⁰ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie odpowiedzialnej wolności człowieka*, Orędzie na 15. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/252,15-sdssp-jan-pawel-ii-1981> [dostęp: 22.10.2019].

⁴¹ Zob. S. Meetschen, *Cyfrowa duchowość*, Warszawa 2013, s. 81-130.

⁴² Por. Benedykt XVI, *Dzieci i środki komunikowania – wyzwania dla edukacji*, Orędzie na 41. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/226,41-sdssp-benedykt-xvi-2007> [dostęp: 22.10.2019].

falszywej. W tym kontekście należy młodzieży ukazywać omówione wcześniej zagadnienie fake news.

Kolejnym elementem w formacji młodzieży jest podkreślanie szczególnej tożsamości młodego chrześcijanina w zbiorze wielu kultur sieci, które często mają status równoważnych. Młodzież ma sobie uzmysłowić, że dobry przykład postawy chrześcijańskiej jest czymś kluczowym w rozpoznaniu wartościowego kulturowo przesłania. Następnym krokiem formacyjnym może być ukazanie różnicy między światem realnym a cyberrzeczywistością. Tutaj należy zaprezentować młodzieży konsekwencje *zanurzenia się* w świecie wirtualnym, które jednocześnie rozłącza ją z realną rzeczywistością. Należy zadbać o to, aby dorastająca osoba sama dążyła do świadomego i wartościowego spędzania czasu. Młodzi powinni zrozumieć, jakie niebezpieczeństwo dla relacji niesie pornografia płynąca z internetu i jak niebezpiecznym zjawiskiem jest cyberstalking.

Młodzież, mimo aktywności w sieci, powinna mieć czas na kontakt z najbliższą rodziną. W tym aspekcie rodzice mogą wskazywać młodemu pokoleniu negatywne elementy sieci. Należy tworzyć podstawy do konstruktywnego dialogu między pokoleniami, który będzie parasolem ochronnym przeciw promowanej kulturze masowej. Formowanie młodzieży musi położyć w tym względzie nacisk również na media społecznościowe oraz zachowanie samolubne i narcystyczne. Wielkim zadaniem jest pomoc młodzieży do podejmowania dorosłych decyzji, myślenia i odpowiedzialności. Social media stoją w kontrze do tych wartości, promując wizję osoby, która nie musi dojrzywać, może się nieustannie bawić, oby tylko informowała innych o swoim codziennym życiu, przez co zagłębiała się bardziej w świat dziecinnego narcyzmu. Trzeba podkreślać, że młodzież musi się stać apostołem i przykładem wiary dla innych. Warto w tym miejscu zachęcać ich do rozmów o wierze na chatkach chrześcijańskich tak, aby mogli poznawać swoją wiarę i budować początki relacji w świecie rzeczywistym. Istotne jest także uwrażliwienie na obronę swojej wiary i wartości w sieci tam, gdzie jest ona przeinaczana, oczerniana

i spychana do poziomu podkultury⁴³. Ten program formacyjny może nosić tytuł: *Młodzież jako nadzieja Kościoła w wirtualnym świecie*.

3.3. Formacja ludzi w podeszłym wieku

Szczególne miejsce w formacji do korzystania z sieci powinny mieć osoby starsze. Często są one w rodzinach pomostem między pokoleniami. Ponieważ postrzega się je jako autorytety, stąd starsi mogą być wielkim darem również dla grup w sieci. W formację tej grupy należy włączyć również młodzież, która ma naturalną łatwość korzystania z internetu i może przekazać swoją wiedzę w tym zakresie. Często osoby dorosłe mają łatwość dostrzegania prawdy w chaosie dezinformacji, dlatego ich uczestnictwo w sieci może przynosić dobre owoce. Mogą one stać się jasnym drogowskazem dla młodych. Jednocześnie cyberświat może być środkiem, przez który starsi łatwiej nawiążą kontakt z młodszymi. Potrzeba tutaj ukazania wagi uczestnictwa w życiu najbliższych w internecie. Zaistnienie w mediach społecznościowych i grupach, w których jest ukazywana mądrość i chrześcijański przykład, są szczególnie potrzebne. Starsi w sieci mogą odkryć bogactwo materiałów i wiedzy, poznając nowe formy modlitwy i uczestnictwa w wierze na chrześcijańskich stronach internetowych⁴⁴. Taki program formacyjny może mieć tytuł: *Podeszły wiek jako bogactwo pokoleń*.

3.4. Formacja rodziny

Ważną uwagę trzeba poświęcać formacji rodzin. Papież Franciszek porównał sieć do nowego członka rodziny⁴⁵. Chociaż formacja na

⁴³ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie chrześcijańskiej promocji młodzieży*, Orędzie na 19. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/248,19-sdssp-jan-pawel-ii-1985> [dostęp: 22.10.2019].

⁴⁴ Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu a problemy ludzi starszych*, Orędzie na 16. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/251,16-sdssp-jan-pawel-ii-1982> [dostęp: 22.10.2019].

⁴⁵ Franciszek, *Przekaz ukazujący rodzinę jako sprzyjające środowisko spotkania w bezinteresownej miłości*, Orędzie na 49. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/218,49-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2015> [dostęp: 22.10.2019].

tak globalną skalę nie jest łatwa, to należy ją podejmować, kładąc nacisk na pogłębianie rozumienia świata cyfrowego. Ma ona stworzyć grunt, na którym członkowie rodziny będą pozostawali z sobą w stałym kontakcie. Potrzebna jest taka aktywność w sieci, która pozwoli na wzajemne dzielenie się pozytywnymi przekazami, otwieraniem na dyskusję, która znajdzie swoje rozwinięcie przy wspólnym stole w rzeczywistym świecie⁴⁶. Jest to zatem wspierająca praktyka dla wspomnianych wcześniej propozycji formacyjnych. Można ją nazwać *Obecność rodziny w sieci*.

Kościół stoi przed dużym wyzwaniem. Jego wejście w świat mediów cyfrowych to nieustanna walka z wolnością, która nie ma granic, liberalizmem, który niszczy spojrzenie na osobę, i materializmem, który duchowość spycha w zakamarki guseł, wynosząc ponad wszystko materialną wizję świata. Będąc w łączności z Jezusem, musi pamiętać, że również dzisiaj jest przekazicielem kultury, prawdy, pokoju, wolności szanującej drugiego człowieka oraz wiary. Jeśli nowe pokolenia kapłanów, wychowawców i katechetów wejdą w cyberświat, dając aktywny przykład tych wartości, wtedy możliwe będzie urzeczywistnienie sieciowej komunikacji opartej o dialog i rozwój osoby ludzkiej.

* * *

Podsumowując, należy podkreślić, że Kościół ciągle powinien dostosowywać swoją praktykę formacyjną do obecności w sieci, biorąc pod uwagę sytuację poszczególnych grup odbiorców. Szczególną uwagę trzeba zwrócić na potrzeby i możliwości młodzieży, która jest najaktywniejszą zbiorowością w cyberprzestrzeni. To wymagać będzie odpowiedniego dostosowania samego przekazu, nawet na poziomie językowym. Konieczne jest także kształcenie kapłanów, którzy z łatwością odnajdą się w świecie cyfrowym i będą gotowi na apologię wiary. Jeżeli Kościół otworzy się jeszcze bardziej na wspomniane

⁴⁶ Jan Paweł II, *Rodzina wobec środków społecznego przekazu*, Orędzie na 14. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/253,14-sdssp-jan-pawel-ii-1980> [dostęp: 22.10.2019].

środki cyfrowej wymiany myśli, będzie można je skutecznie wykorzystywać do krzewienia i umacniania wiary w internecie. Przez to zanieś on Chrystusa tam, gdzie Jezus i Jego nauka są spychane na margines w świecie rzeczywistym. Sieć jest niewątpliwie dobrym miejscem do prowadzenia dialogu, ponieważ, jak zostało to już ukazane, ma ona otwartą naturę na różne pomysły, idee, a nawet wartości. Kościół ma tworzyć platformę wirtualnego dialogu, który będzie miał charakter społeczny. Ma on wchodzić w mozaikę wartości występujących w internecie, w nieustannie toczącą się tam walkę dobra ze złem, będąc wszędzie tam, gdzie jest człowiek. Ma on jemu ukazywać Chrystusa, który nie jest opcją, ale drogą, prawdą i życiem.

Należy mieć nadzieję, że zamieszczone w artykule propozycje formacji różnych grup pomogą w przyszłości wiernym lepiej odnajdywać się w sieci i odpowiedzialnie wpływać na rozwój nowych pokoleń, będąc dobrym nośnikiem przekazu ewangelicznego. Komunikować się z wiernymi i wpływać na rozwój odpowiedzialnych nowych pokoleń i być dobrym nośnikiem przekazu ewangelicznego. Kościół, będąc żywym Ciałem Chrystusa i realizując swoje główne zadanie głoszenia Ewangelii, musi także wchodzić w przestrzeń internetu, niosąc ze sobą zagrożenia moralne, gdzie potrzeba żywych świadków miłości Boga.

Streszczenie

Artykuł w syntetyczny sposób ukazuje dialog formującego Kościoła z medium, jakim jest internet. Wyjaśnia pojęcie formowania oraz wskazuje na podstawowe założenia dla programów formacyjnych, dotyczących korzystania z mediów. Ponadto nakreślono problemy, z jakimi współczesny człowiek spotyka się, korzystając z sieci, a także ukazano odpowiedź Kościoła na te problemy w kontekście formowania. Praca zawiera również propozycje programów formacyjnych użytkowników internetu dla: dzieci, młodzieży, osób w podeszłym wieku oraz rodzin.

Summary

The article, in a synthetic way, shows the dialogue of the forming Church with the Internet. Explains the theory of formation and indicates the basic assumptions for formation programs regarding the use of media. Moreover,

outlined the problems that modern man meets using the network, and shown the Church's response to these issues in the context of formation. The article also contains proposals of Internet users' formation programs for: children, young people, the elderly and families.

Słowa kluczowe: internet, kształcenie, formacja, propozycja programu formacyjnego, formacja: dzieci, młodzieży, osób w podeszłym wieku oraz rodzin

Keywords: Internet, education, formation, formation program proposal, formation of: children, youth, the elderly and family

Bibliografia

- Benedykt XVI, *Dzieci i środki komunikowania – wyzwania dla edukacji*, Orędzie na 41. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/226,41-sdssp-benedykt-xvi-2007> [dostęp: 22.10.2019].
- Benedykt XVI, *Milczenie i słowo drogą ewangelizacji*, Orędzie na 46. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/221,46-sdssp-benedykt-xvi-2012> [dostęp: 22.10.2019].
- Benedykt XVI, *Nowe technologie, nowe relacje. Trzeba rozpowszechniać kulturę szacunku, dialogu i przyjaźni*, Orędzie na 43. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/224,43-sdssp-benedykt-xvi-2009> [dostęp: 22.10.2019].
- Benedykt XVI, *Portale społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przesłanie dla ewangelizacji*, Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/220,47-sdssp-benedykt-xvi-2013> [dostęp: 22.10.2019].
- Benedykt XVI, *Prawda, przepowiadanie i autentyczność życia w erze cyfrowej*, Orędzie na 45. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/222,45-sdssp-benedykt-xvi-2011> [dostęp: 22.10.2019].
- Czuba K., *Katolickie podstawy etyki dziennikarskiej*, Toruń 2007.
- Franciszek, *Prawda was wyzwoli (J 8, 32). Fake news a dziennikarstwo po-koju*, Orędzie na 52. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/215,52-swiatowy-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-franciszek-2018> [dostęp: 22.10.2019].
- Franciszek, *Przekaz ukazujący rodzinę jako sprzyjające środowisko spotkania w bezinteresownej miłości*, Orędzie na 49. Światowy Dzień Środków

- Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/218,49-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-2015> [dostęp: 22.10.2019].
- Franciszek, *Wszyscy tworzymy jedno (Ef 4, 25). Od wirtualnych wspólnot społecznościowych do wspólnot ludzkich*, Orędzie na 53. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/214,53-swiatowy-dzien-srodkow-spolecznego-przekazu-franciszek-2019> [dostęp: 22.10.2019].
- Hanas Z., *Internet w duszpasterstwie*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 318-319.
- Jan Paweł II, *Internet: nowe forum głoszenia Ewangelii*, Orędzie na 36. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/231,36-sdssp-jan-pawel-ii-2002> [dostęp: 22.10.2019].
- Jan Paweł II, *Rodzina wobec środków społecznego przekazu*, Orędzie na 14. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/253,14-sdssp-jan-pawel-ii-1980> [dostęp: 22.10.2019].
- Jan Paweł II, *Rozgłaszajcie to na dachach: Ewangelia w epoce globalnej komunikacji*, Orędzie na 35. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/232,35-sdssp-jan-pawel-ii-2001> [dostęp: 22.10.2019].
- Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu a problemy ludzi starszych*, Orędzie na 16. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/251,16-sdssp-jan-pawel-ii-1982> [dostęp: 22.10.2019].
- Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie chrześcijańskiej promocji młodzieży*, Orędzie na 19. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/248,19-sdssp-jan-pawel-ii-1985> [dostęp: 22.10.2019].
- Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie ochrony i rozwoju dziecka w rodzinie i w społeczeństwie*, Orędzie na 13. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/254,13-sdssp-jan-pawel-ii-1979> [dostęp: 22.10.2019].
- Jan Paweł II, *Środki społecznego przekazu w służbie odpowiedzialnej wolności człowieka*, Orędzie na 15. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, <https://www.paulus.org.pl/252,15-sdssp-jan-pawel-ii-1981> [dostęp: 22.10.2019].
- Kiciński A., *Formacja młodych w nauczaniu Jana Pawła II podczas pielgrzymek do Polski*, https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAK/ak_jp2_młodziezy.html [dostęp: 28.09.2019].
- Kumanicki K., *Słownik łacińsko-polski*, Warszawa 2002.

Meetschen S., *Cyfrowa duchowość*, Warszawa 2013.

Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Kościół a internet*, Watykan 2002.

Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, *Etyka w internecie*, Watykan 2002.

Sobór Watykański II, Dekret o środkach społecznego przekazu *Inter mirifica*, Poznań 2002.

Biogram

Dr Paweł Piotr Płatek: magister teologii o specjalności: edukacja medialna i dziennikarstwo (2007); doktorat ze środków społecznego przekazu „Internet jako medium masowego kształtowania świadomości współczesnego człowieka” (2015); specjalizacja: internetologia i edukacja medialna; ukończył kurs pedagogizacji oraz katechetyczny; specjalizuje się w zagadnieniach etycznych internetu, procesach komunikacyjnych w sieci oraz w rozwoju nowych technik medialnych; zatrudniony w Instytucie Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa UKSW od 2010. E-mail: p.platek@uksw.edu.pl